



เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

ผู้นำกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

จัดทำโดย ศาสตราจารย์พิเศษ วิชา มหาคุณ
รหัส ๕๘๐๓๒๘

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๓
วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ผู้นำกับการปกครองในระบบประชาธิปไตย

ศาสตราจารย์พิเศษ วิชา มหาคุณ¹

บทคัดย่อ

โดยเหตุที่ระบอบประชาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองที่มีอุดมการณ์ยึดมั่นในหลักคุณธรรม การคัดเลือกตัวบุคคลเข้าไปบริหารราชการแผ่นดินและเข้าไปเป็นปากเป็นเสียงแทนราษฎรจึงเป็นเรื่องสำคัญที่สุด กล่าวคือจะต้องเลือกเฟ้นคนที่มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและมีคุณธรรมอย่างแท้จริงเข้าไปปฏิบัติงาน ระบอบประชาธิปไตยจึงจะสามารถยืนยงอยู่ได้ เพราะระบอบการปกครอง จะดีเลิศสักปานใดก็ตาม หากได้ตัวบุคคลผู้บริหารงานที่เหลวแหลกและไร้คุณธรรมแล้ว ระบอบการปกครองนั้นก็จะมีแต่จะพังพินาศไปในที่สุด ดังจะเห็นได้จากการปกครองในระบบประชาธิปไตยของไทย ซึ่งต้องล้มเหลวและล้มลุกคลุกคลานมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ทั้งนี้ก็เนื่องจากได้ผู้บริหารราชการแผ่นดินที่มีคุณภาพไม่ถึงขนาดนั้นเอง

การสร้างคนให้มีคุณภาพ จึงเป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่งของรัฐบาลในระบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะคนในระดับผู้นำ ซึ่งจะต้องเป็นผู้บริหารราชการแผ่นดินหรือเป็นปากเป็นเสียงแทนประชาชนทั่วไป อันเป็นเรื่องที่ยากเย็นเข็ญใจที่สุด เพราะระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองแห่งคุณธรรม หากได้ผู้นำที่เลวหรือไร้ประสิทธิภาพแล้ว ย่อมพาระบอบประชาธิปไตยพินาศไปหมดสิ้น เหมือนดังที่เวียดนามใต้และกัมพูชาประสบมาแล้วในอดีต ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงควรวางโครงการให้แน่นอนเพื่อสร้างผู้นำที่ดีงามและจัดวางหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้อง รวมทั้งจัดผู้อบรมและผู้ฝึกสอนที่ดี มีคุณธรรม และเข้าใจโครงการอย่างแจ่มชัดด้วย เพราะการปั้นรูปที่สวยงาม ก็ขึ้นอยู่กับแม่พิมพ์ที่ดีเป็นสำคัญ หากรัฐบาลสามารถจัดทำโครงการและฝึกอบรมให้เป็นผู้ นำได้ดังกล่าวนี้นี้ ก็เชื่อว่า แสงอรุณแห่งระบอบประชาธิปไตยที่เราใฝ่หา ก็จะไม่ไกลเกินฝัน และทางที่ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของชาติภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็จะราบเรียบ สะดวกสบาย ไม่เต็มไปด้วย ขวากหนาม และความคดเคี้ยวเหมือนดังที่ผ่านมาในอดีตกาล

คำสำคัญ ผู้นำ ระบอบการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย

¹ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

ผู้นำกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ศาสตราจารย์(พิเศษ)วิชา มหาคุณ

บทนำ

ระบอบประชาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ซึ่งมีรากฐานสืบเนื่องจากศีลธรรมกล่าวคือ เคารพในความเป็นธรรม (justice) , เหตุผล (reason) , เมตตาธรรม (compassion) , ความศรัทธาในมนุษยชาติ (faith in man) และความเคารพในเกียรติภูมิแห่งมนุษยชน (human dignity)

เนื่องจากระบอบประชาธิปไตย เป็นระบอบการปกครองที่มีอุดมการณ์ยึดมั่นในหลักคุณธรรมดังกล่าว การคัดเลือกตัวบุคคลเข้าไปบริหารราชการแผ่นดินและเข้าไปเป็นปากเป็นเสียงแทนราษฎรจึงเป็นเรื่องสำคัญที่สุด กล่าวคือจะต้องเลือกเฟ้นคนที่มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและมีคุณธรรมอย่างแท้จริงเข้าไปปฏิบัติงาน ระบอบประชาธิปไตยจึงจะสามารถยืนยงอยู่ได้ เพราะระบอบการปกครองจะดีเลิศสักปานใดก็ตาม หากได้ตัวบุคคลผู้บริหารงานที่เหลวแหลกและไร้คุณธรรมแล้วระบอบการปกครองนั้นก็จะมีแต่จะพังพินาศไปในที่สุด ดังจะเห็นได้จากการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของไทย ซึ่งต้องล้มเหลวและล้มลุกคลุกคลานมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ทั้งนี้ก็เนื่องจากได้ผู้บริหารราชการแผ่นดินที่มีคุณภาพไม่ถึงขนาดนั่นเอง

วิวัฒนาการของระบอบการปกครอง

การปกครองของประเทศต่างๆ ในสมัยโบราณ มักจะอยู่ในรูปแบบของเผด็จการเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นเผด็จการโดยคนๆ เดียว คือ จักรพรรดิ หรือ พระราชาหรือโดยคณะบุคคล เช่น ในรูปของคณะกงสุล ตามแบบโรมันและฝรั่งเศสยุคหนึ่งก็ตาม ระบอบการปกครองแบบนี้ ขึ้นอยู่กับการใช้อำนาจของผู้ปกครองประเทศเพียงคนเดียว หรือคณะเดียวเท่านั้น เจตนารมณ์ของผู้ปกครองประเทศและของรัฐกลายเป็นสิ่งเดียวกัน ส่วนเจตนารมณ์ของประชาชนนั้นเป็นสิ่งที่ไร้ความหมายโดยสิ้นเชิง ดังจะเห็นได้จากวาทะของท่านหญิงลิเวีย ภริยาของซีซาร์ ผู้เผด็จการคนหนึ่งของโรมัน ที่กล่าวว่า : sic volo sic jubeo, ut leges ซึ่งหมายความว่า “เพราะฉันต้องการอย่างนี้ เพราะฉันชอบของฉันอย่างนี้ จึงไปออกกฎหมายมาบังคับ”² หรือ อมตะวาจาของ พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ที่ว่า : “ฉันคือรัฐ” ซึ่งบ่งบอกถึงความเป็นผู้เผด็จการอย่างสมบูรณ์แบบ

การปกครองระบอบประชาธิปไตย เริ่มปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกสมัยศตวรรษที่ 6 และที่ 5 ก่อนคริสตกักราชในนครรัฐของกรีก เช่น เอเธนส์ และโคเธนจ์ ราชรัฐที่เป็นเพศชายซึ่งเป็นอิสระ

² ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประชุมปาฐกถาและคำอภิปราย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ บารุงสาส์น, 2509), หน้า 488.

ทุกคนได้รับสิทธิลงคะแนนเสียงอันเป็นรากฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ส่วนพวกทาสซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากและราษฎรที่เป็นแพศยาก็ไม่ได้รับสิทธินี้ ในสมัยที่รุ่งเรืองที่สุด สาธารณรัฐเอเธนส์มีราษฎรเพียง 40,000 ถึง 50,000 คน เท่านั้น ในปี 431 ก่อนคริสตกักราช จำนวนราษฎรประเมินได้ประมาณ 42,000 คน แต่ราษฎรมักจะไม่ค่อยมาออกเสียงกัน น้อยครั้งนักที่สาธารณะซึ่งราษฎรมาประชุมกัน (เรียกว่า Pryx) จะบรรจุคนเกินกว่า 2,000 ถึง 3,000 คน ตามคำบอกเล่าของอริสโตเติล ราษฎรที่มามากจะได้แก่ช่างฝีมือ เจ้าของร้านขายของ คนรับจ้าง ส่วนราษฎรที่มั่งมีเห็นว่าการมาประชุมไม่ให้เป็นประโยชน์อะไรแก่พวกตน เนื่องด้วยพวกตนมีจำนวนน้อยและการประชุมก็หันเหไปในทางเจ้าอารมณ์ฝูงชนมากกว่าอย่างอื่น มติของที่ประชุมจึงมาจากความต้องการที่จะเอาใจฝูงชนบ่อยครั้งที่ประชาชนลงมติบริพัตรภัยสินของบรรดาผู้มั่งมีที่สุด เพื่อสร้างความมั่งคั่งให้กับตนเอง

ด้วยเหตุผลที่ระบอบประชาธิปไตยถูกนำมาใช้ในทางที่ผิด ยุคแห่งความมืดมนจึงเข้าครอบงำนครรัฐของกรีก เมื่อประชาชนที่โลกได้รับการแจกจ่ายทรัพย์สินอย่างฟุ่มเฟือย ระบอบประชาธิปไตยก็เปลี่ยนมาเป็นระบอบอนาธิปไตยที่ใช้กำลังและความรุนแรง ทั้งนี้เพราะฝูงชนขึ้นต่อการครอบครองทรัพย์สินของผู้อื่น และคิดที่จะมีชีวิตอยู่โดยอาศัยทรัพย์สินของเพื่อนมนุษย์แต่ฝ่ายเดียว ยิ่งได้หัวหน้าที่ทะเยอทะยาน กล้าหาญ แต่ยากจนและไร้เกียรติยศด้วยแล้ว สิ่งก็ตามมาคือการฆ่าฟันกันอย่างทารุณ การเนรเทศ และการแย่งที่ดินกัน³ นครรัฐของกรีกทุกนครเต็มไปด้วยประวัติที่น่าสะพรึงกลัว เพราะราษฎรคบคิดกันในทางที่ชั่วร้าย มีการเนรเทศราษฎรที่น่านับถือ และการปล้นสะดมราษฎรที่มั่งมีกว่า เหตุผลในการออกกฎหมายแต่ละฉบับก็ไร้สาระที่สุด ความไม่สามัคคีปรองดองภายในบ้านเมืองเพิ่มขึ้นทุกขณะ ในที่สุดสงครามกลางเมืองก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ นครรัฐของกรีกที่ให้สิทธิออกเสียงทางการเมืองแก่ประชาชนจึงลงเอยด้วยระบอบเผด็จการของทรราชในระยะเวลาอันรวดเร็ว

จากความเห็นของนักประวัติศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ ความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยในนครรัฐของกรีกเกิดจากการให้ความไว้วางใจแก่สภาในอันที่จะทรงไว้ซึ่งอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของรัฐเกือบทุกเรื่อง นอกจากนี้สมัยนั้นยังไม่มี การแบ่งแยกอำนาจ การลงคะแนนเสียงของประชาชนซึ่งเป็นองค์อธิปัตย์ของรัฐจึงเป็นไปโดยไม่มีขอบเขตจำกัด หรือจะพูดอีกนัยหนึ่งก็คือข้อเสียหายต่างๆ มาจากความเห็นแก่ตัว และความบกพร่องต่างๆ ของธรรมชาติมนุษย์

นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกักราช ระบอบประชาธิปไตยของกรีกได้เสื่อมลงอย่างไม่มีทางแก้ไขได้ ราษฎรส่วนใหญ่หนีจากที่ประชุมออกเสียงลงคะแนน รัฐได้จ่ายเงิน 1 ดรากรซ์ ซึ่งมีค่ามากพอใช้สำหรับยุคนั้นให้ราษฎรสำหรับการออกเสียงแต่ละครั้ง ยิ่งกว่านั้นยังมีการจัดตั้งกองทุนสาธารณะ เพื่อจัดหาอาหารให้แก่ประชาชน และมีไว้เพื่อช่วยเหลือกิจการมหรสพด้วย เรียกว่ากองทุน "ทฤษฎี" บรรดานักการเมืองที่มุ่งเอาอกเอาใจประชาชนต่างอดอ้างว่า เป็นผู้ทำให้กองทุนนี้เป็นที่รักของประชาชน และพยายามหาเงินให้กองทุนโดยวิธีการและเล่ห์กระเท่ห์ต่างๆ

อริสโตเติลเขียนไว้ว่า "ความเลวร้ายของมนุษย์ทำให้มนุษย์ไม่รู้จักอิม ถ้าเคยชินเสียหนหนึ่งแล้ว ความต้องการของมนุษย์จะเพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดหย่อนจนไม่มีขอบเขต ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติแล้ว

³ Glotz, La cite' grecque, La Renaissance du Livre (Paris : Albin Miche, 1928), P. 378.

ความโลภหรือความมั่งคั่งได้มีไม่รู้จักจบสิ้น และมนุษย์ส่วนมากมีชีวิตอยู่ก็เพื่อใฝ่หาความพอใจในสิ่งนี้... เงินที่เหลือจากงบประมาณมาแจกจ่ายกันไป แต่ความต้องการก็ยังคงมีอยู่อย่างเดิม การช่วยเหลือพวกยากจนเหล่านี้ก็คือการใช้จ่ายน้ำที่ไม่มีก้นนั่นเอง”⁴

จากความโลภของราษฎรแห่งเอเธนส์ นักการเมืองต่างเห็นว่าความสนุกสนานเพลิดเพลินของพลเมืองสำคัญกว่าความจำเป็นในการป้องกันประเทศชาติ พรรคการเมืองต่างๆ ชัดแย้งกันในปัญหาที่ว่า เงินที่เหลือจากงบประมาณจะนำมาจ่ายให้กับกองทุน “ทฤษฎี” หรือจะจ่ายให้กับกองทุนทหารเพื่อป้องกันประเทศชาติ เมื่อจวนตัว เอเธนส์ได้กลับมาจัดให้มีการฝึกกายกรรมและอาวุธ แต่ทุกสิ่งทุกอย่างก็สายเสียแล้ว

ตัวอย่างของโรมันก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน สาธารณรัฐโรมันมีสภาซีเนท (Senate) เป็นองค์การปกครองที่สำคัญตลอดมาจนใกล้วสานของสาธารณรัฐ สมาชิกของสภาประกอบด้วยผู้สืบตระกูลจากสมาชิกรุ่นแรก หรือพวกขุนนางที่โรมูลุส (Romulus) ผู้ก่อตั้งอาณาจักรโรมันได้แต่งตั้งไว้ นอกจากนั้นก็เป็นพวกข้าราชการพลเรือนเก่าแก่ที่เคยมีตำแหน่งสูง ได้มีนักประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่า “ตามความจริงแล้วรัฐธรรมนูญแห่งโรมได้กลายเป็นรัฐธรรมนูญแห่งพวกอภิชน และโน้มไปทางคณาธิปไตย สภาซีเนทซึ่งเพิ่งได้รับการปรับปรุงใหม่ในศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสตกาล เป็นผู้ถือบังเหียนการปกครอง”⁵ อย่างไรก็ตามโรมันแตกต่างจากกรีกตรงที่ว่า โรมันมีสภาประชาชนหลายสภา คือ สภาซีเนท (Senate) ของขุนนางและคนชั้นสูง สภาคูริอาตส์ (Curiates) ของพวกมีอันจะกิน และสภาทริบูตส์ (Tributes) ของพวกชนชั้นกลางและคนยากจน ผู้ได้รับสิทธิเลือกตั้งได้แก่ราษฎรที่อยู่ในกรุงโรม หรือชานเมืองเท่านั้น ต่อมาสิทธินี้ขยายไปถึงพวกกรรมาชีพในเมือง อวสานของโรมันก็ใกล้เข้ามา ผู้เลือกตั้งที่เพิ่มจำนวนมากนี้ได้กลายเป็นแหล่งเพาะความแตกร้างภายใน และการต่อสู้ทางการเมือง ประชาชนที่ยังไม่คู่ควรกับสิทธิต่างๆ ได้ขายตัวเองให้นักการเมืองเผด็จการที่กระหายอำนาจ การปฏิบัติทางการเมืองที่มุ่งเอาใจประชาชนเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวได้ทำให้สาธารณรัฐต้องจบชีวิตลง และเปลี่ยนมาเป็นจักรวรรดิ ซึ่งมีจักรพรรดิเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจเด็ดขาด นับเป็นตัวอย่างของกฎหมายประวัติศาสตร์ที่ว่า โดยความไม่รู้จักประมาณ ประชาชนได้กลายเป็นผู้ทำลายเสรีภาพของตนเองโดยไม่รู้สีกตัว

ก่อนที่จะถึงขั้นแตกสลาย สาธารณรัฐโรมันประสบความรุ่งโรจน์และเรื่องอำนาจอยู่หลายศตวรรษ โดยอาศัยโครงสร้างของระบอบการปกครองที่มีลักษณะกึ่งประชาธิปไตย กึ่งอภิชนาธิปไตย กล่าวคือ โรมันจัดให้พวกชั้นเยี่ยมของสังคมและประชาชนสามัญปกครองประเทศร่วมกันได้ โดยให้พวกชั้นเยี่ยมเป็นฝ่ายมีอำนาจเหนือ ระบอบการปกครองแบบนี้เองที่ทำให้โรมันสามารถครอบงำรัฐอื่นๆ ทั้งหมด ทั้งที่เจริญแล้ว และที่ห่างไกลความเจริญ

⁴ Aristote politique, II, 4, II ; VII 3, 4 Cite par Glotz, ใน ; พงศ์เทัญ ศกุนตาทักย์ , สิทธิทั่วไปในการออกเสียงเลือกตั้งและอำนาจของรัฐ(กรุงเทพฯ : สภาวิจัยแห่งชาติ, 2513) หน้า 34.

⁵ G. Bloch และ J. Carponino, Histoire Ancienne ; Histoire Romaine, Book II, La Republique Romaine de 133 a' 44 avant J.C.Des Greques a' Sylla (paris : Presses Universitaires 1940 p. 5.

ความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยในกรีก และสาธารณรัฐโรมันเป็นข้อพิสูจน์ได้อย่างดีว่า หลักการปกครองของประชาชนโดยประชาชนที่ปราศจากการยึดถือหลักคุณธรรมจริยธรรมนั้น จะต้องเสื่อมลง และในไม่ช้าก็ตกอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองที่กดขี่ที่สุดของทรราช หรือจอมเผด็จการที่ต่ำช้าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ระบอบการปกครองแบบเผด็จการของจักรพรรดิโรมัน ก็ถึงซึ่งกาลพินาศพร้อมๆ กับความล่มจมของจักรวรรดิโรมัน และถึงยุคกลาง (Middle Age) ในยุโรป ซึ่งระบอบกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์เฟื่องฟูขึ้นในประเทศต่างๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน ออสเตรีย อิตาลี สเปน เป็นต้น อันนับว่าเป็นสมัยที่ประชาชนไม่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งเลย ครั้นต่อมาความคิดในทางการเมืองตามแบบประชาธิปไตยได้รับความนิยมมากขึ้น ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่อาจที่ยืนหยัดอยู่ได้ เริ่มตั้งแต่มีการแข็งข้อต่อกษัตริย์ของบรรดาขุนนางทั้งหลายในประเทศอังกฤษ สมัยพระเจ้าจอห์น จนเกิด มหาสิทธิบัตร (Magna Carta) ซึ่งเป็นรากฐานของกฎหมายรัฐธรรมนูญในประเทศอังกฤษ และมีการปฏิวัติใหญ่ในฝรั่งเศส การก่อตั้งประเทศสหรัฐอเมริกา จนกระทั่งถึงการปฏิวัติในรัสเซีย และจีน ระบอบประชาธิปไตย ที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมมีเสียงในการปกครองประเทศได้ไหลบ่าเข้าสู่ประเทศต่างๆ ทั้งที่เจริญแล้วและยังด้อยความเจริญ แม้แต่ในประเทศไทยก็ไม่อาจต้านกระแสแห่งระบอบการปกครองนี้ได้ จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475

ระยะเวลาที่ผ่านมาผ่านไป ทำให้เห็นข้อเท็จจริงเด่นชัดขึ้นว่า สถานการณ์ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 นั้น ได้นำความพินาศมาสู่ระบอบประชาธิปไตย แม้ว่าจะเป็นฝ่ายชนะสงคราม แต่ประเทศประชาธิปไตยทั้งหลายก็ไม่สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับความเป็นต่างๆ ทางด้านเทคนิค หลังสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสภาพจิตทางการเมืองหลังสงคราม ได้มีการยกยออุดมการณ์ของเผด็จการโดยทั่วไป ประชาชนคลายความเชื่อมั่นในระบอบการปกครองตนเองลงทันที ทั้งนี้เนื่องจากอำนาจอันมากมายที่จำต้องมอบให้แก่รัฐบาลของตนในระหว่างสงครามประการหนึ่ง และความไร้สมรรถภาพของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาต่างๆ อันเกิดขึ้นจากการทำสงครามอีกประการหนึ่ง ระบอบประชาธิปไตยไม่อาจแก้ไขปัญหาต่างๆ ทางเศรษฐกิจการเมืองและสังคมได้อย่างรวดเร็ว โดยวิธีทางรัฐสภา ระบอบเผด็จการทั้งในแบบชาตินิยม และในแบบคอมมิวนิสต์ จึงเฟื่องฟูขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ทำลายแนวความคิดของนักทฤษฎีทางการเมืองที่นิยมระบอบประชาธิปไตยโดยทั่วไป และในที่สุดระบอบดังกล่าวก็เสื่อมลง ระบอบประชาธิปไตยกลับเฟื่องฟูอีกครั้งหนึ่ง

เปรียบเทียบระบอบประชาธิปไตยและเผด็จการ

ประชาธิปไตยและเผด็จการเป็นระบอบการปกครองที่ขัดแย้งกันอย่างรุนแรง แต่ก็ยืนหยัดอยู่คู่กันตลอดมา ตั้งแต่สมัยกรีก จนถึงสมัยปัจจุบัน ระบอบประชาธิปไตยอุบัติขึ้นในโลกด้วยความรักในเสรีภาพ ในเหตุผล และในความเป็นธรรมของมนุษย์ แต่ขณะเดียวกันมนุษย์ก็เต็มไปด้วยกิเลสหนานับการ มีทั้งความโกรธ ความโลภ ความหลง ความกลัว ฯลฯ กิเลสทั้งหลายเหล่านี้ของมนุษย์เป็นตัวการสำคัญที่ทำลายประชาธิปไตยให้ย่อยยับลงไป กล่าวคือ ความโกรธ ก่อให้เกิดความเคียดแค้นชิงชัง ระหว่างมนุษย์แต่ละชนชั้น ความโลภ ก่อให้เกิดการทรยศหักหลัง การกอบโกย

ผลประโยชน์เพื่อตนเอง การฉ้อราษฎร์บังหลวง และความชั่วร้ายต่างๆ ความหลงงอให้เกิดการกระทำที่ผิดพลาด การหลอกลวง และการใช้อำนาจในตำแหน่งโดยมิชอบ ความกลัวก่อให้เกิดการหวงตำแหน่ง หวงอำนาจ รวมทั้งการยึดเกาะผู้มีอำนาจวาสนา ยอมตนเป็นข้ารับใช้ผู้เป็นใหญ่ เพื่อให้ตนอยู่ในตำแหน่งได้นานๆ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุที่ทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปอย่างไร้ประสิทธิภาพ ในที่สุดความเหลวและเพะพอนของการบริหารราชการแผ่นดิน ก็ทำให้ประชาชนเอือมระอา ครั้นแล้วกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนก็จับอาวุธชูธงขับให้รัฐบาลลาออก หรือมิฉะนั้นก็ปฏิวัติโค่นล้มลง แล้วตั้งตนขึ้นเป็นใหญ่ สถาปนาระบอบเผด็จการขึ้นแทนที่ หากกลุ่มคนที่ปฏิวัติสำเร็จเป็นพวกนิยมลัทธิคอมมิวนิสต์ ก็สถาปนาระบอบเผด็จการคอมมิวนิสต์ขึ้น ถ้ากลุ่มคนเหล่านั้นนิยมลัทธิฟาสซิสต์ หรือเลื่อมใสในการปกครองแบบชาตินิยม ก็สถาปนาระบอบเผด็จการแบบชาตินิยม อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นการปกครองเผด็จการในรูปของคอมมิวนิสต์หรือในรูปของชาตินิยม ประชาชนก็ย่อมสิ้นเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็น และการเคลื่อนไหวในทางการเมือง เพราะพรรคคอมมิวนิสต์ หรือคณะบุคคลผู้ปกครองประเทศเท่านั้นที่ทรงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยสูงสุด เป็นผู้แสดงซึ่งเจตนารมณ์ต่างๆ ของรัฐแทนประชาชน

แม้จะได้รับการยอมรับกันในหมู่นักวิชาการ หรือในหมู่ผู้ที่เจริญทั้งหลายว่าระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่มีส่วนดีมากกว่าส่วนเสีย เป็นระบอบการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนมีเสียงในการปกครองประเทศ มีรากฐานสำคัญอยู่ที่การยอมรับนับถือศักดิ์ศรี และคุณค่าของมนุษย์ แต่ระบอบประชาธิปไตยก็ล้มเหลวอย่างไม่เป็นท่าในประเทศด้อยพัฒนา ทั้งเอเชีย ออสเตรเลีย และอเมริกาใต้ รวมทั้งในยุโรปตะวันออก กล่าวกันว่าบรรดาประเทศซึ่งจัดอยู่ในเขตด้อยพัฒนา ประสบอุปสรรคในการก่อตั้งการปกครองระบอบประชาธิปไตยและต้องรับเอาการปกครองระบอบเผด็จการไปใช้ ไม่ว่าจะเป็เผด็จการคอมมิวนิสต์หรือชาตินิยมก็ตาม ยิ่งไปกว่านั้นประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศด้อยพัฒนาเหล่านี้ก็หาได้รู้สึกยินดียินร้าย หรือมีความคิดที่จะต่อต้านการปกครองระบอบเผด็จการนั้นไม่ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ก็คือประเทศอูกานดา อี้ดี อามิน ซึ่งสถาปนาตนเองเป็นจอมเผด็จการนั้น มีการศึกษาต่ำ และมีความเป็นโหดเหี้ยมผิดสามัญชน แต่เขาก็สามารถปกครองประเทศอูกานดาอยู่ได้เป็นเวลาหลายปี

มีบุคคลจำนวนมากที่เชื่อมั่นว่า ระบอบเผด็จการ เป็นระบอบการปกครองที่มีประสิทธิภาพที่สุด สามารถพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งสามารถสร้างชาติให้แข็งแกร่งและยืนหยัดอยู่ท่ามกลางการรุกรานทั้งทางเศรษฐกิจและทางการเมืองของชาติอื่นๆ ได้ ในบรรดาประเทศด้อยพัฒนามักมีปัญหาเกี่ยวกับความยากไร้ของพลเมือง ผลผลิตตกต่ำ การลงทุนของต่างประเทศด้อย การพัฒนาในทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างเชื่องช้า ประชาชนเป็อหนายและผิดหวัง จึงหันเข้าหาระบอบเผด็จการ เพื่อหาทางออกที่ทันอกทันใจ แก่ปัญหาได้รวดเร็ว ประชาชนไม่ขัดขวางหรือต่อต้าน เพราะได้รับการชักจูงให้เชื่อว่าระบอบเผด็จการจะนำไปสู่ชีวิตที่ดีกว่า นอกจากนี้ผู้นำของประเทศเองก็มีความเคยชินกับการอยู่ในอำนาจ ต้องการอยู่ในอำนาจนั้นตลอดไป จึงหาทางที่จะให้ตนมีความมั่นคงในทางการเมืองยิ่งขึ้น วิถีทางประชาธิปไตยไม่สามารถที่จะตอบสนองกิเลสหรือความต้องการของผู้นำได้ ผู้นำที่ต้องการอำนาจเหล่านี้จึงหันเข้าหาระบอบเผด็จการ โดยบอกประชาชนว่าเหตุที่ทำให้เช่นนั้นก็เพื่อรักษาประเทศชาติไว้ให้คงอยู่ตลอดไป รวมทั้งเพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของชาติบ้านเมือง ซึ่งในไม่ช้าประชาชนนั่นเองก็จะถูกกดไว้จนงอแงไม่ขึ้น ไร้เสรีภาพและแรงที่จะต่อสู้

ดีนรณ ทุกคนต้องปฏิบัติตามนโยบายและคำสั่งของผู้นำ หน้าที่ของประชาชนมีเพียงอย่างเดียว คือ ตอบสนองเจตนารมณ์และความปรารถนาของรัฐ ซึ่งก็ได้แก่คณะผู้ปกครอง หรือผู้นำนั่นเอง ในระบอบเผด็จการ การกระทำใดๆ ของผู้นำเป็นสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรมเสมอ ประชาชนจะต้องสนับสนุนตลอดกาล ในที่สุดประชาชนก็ต้องตกเป็นเครื่องมือของรัฐ ไม่มีผิดอะไรกับเครื่องจักร

ระบอบประชาธิปไตย และระบอบเผด็จการนั้น มีความแตกต่างกันทั้งในด้านความคิด และในด้านรูปแบบ

กล่าวคือ ในด้านความคิดนั้น ระบอบประชาธิปไตยยกย่องเทิดทูนเสรีภาพส่วนบุคคล เน้นในเรื่องศักดิ์ศรีและคุณธรรมความดีของมนุษย์ ยึดถือหลักที่ว่าด้วยเหตุและผล ต้องการให้มนุษย์เสมอภาคและได้รับความเป็นธรรมโดยเท่าเทียมกัน ส่วนระบอบเผด็จการเทิดทูนอำนาจของรัฐ ยกย่องผู้นำ และการกระทำของผู้นำว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม ถือว่านโยบายย่อมอยู่เหนือเหตุผลต้องการให้มนุษย์สละเสรีภาพส่วนบุคคลเพื่อประโยชน์ของรัฐ สำหรับเรื่องความเสมอภาคหรือความเป็นธรรมนั้น ก็ต้องอยู่ในดุลยพินิจของคณะผู้ปกครอง หรือผู้นำว่าเห็นสมควรจะให้ได้ในกรณีใดบ้าง นั่นคือขึ้นอยู่กับอำเภอใจของผู้นำหรือคณะผู้ปกครองว่าจะเลือกปฏิบัติต่อใคร แคไหน และเพียงไร

ในด้านรูปแบบของการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม หรือมีส่วนร่วมมีเสียงในการปกครอง ต้องการให้ประชาชนเป็นผู้เลือกผู้ปกครองประเทศ หรือผู้นำของตนเอง หากจะมีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาล หรือตัวผู้นำ ระบอบประชาธิปไตยก็สนับสนุนให้การเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นไปตามครรลองของกฎหมายรัฐธรรมนูญ คือประชาชนนั่นเองเป็นผู้ออกเสียงลงคะแนนเลือกผู้นำใหม่ หรือผู้แทนราษฎรชุดใหม่ เข้าไปทำหน้าที่แทนผู้นำคนเดิม หรือผู้แทนราษฎรชุดเดิม ส่วนระบอบเผด็จการไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม หรือมีส่วนร่วมมีเสียงในการปกครอง เพราะระบอบเผด็จการเน้นอำนาจของผู้ปกครองมากกว่าความสำคัญของประชาชน การเปลี่ยนตัวผู้นำ หรือคณะผู้ปกครอง อยู่ที่คณะพรรคผู้ยึดกุมการบริหารประเทศ หรือคณะผู้ปกครองนั่นเองจะเห็นสมควร ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงตัวผู้บริหารประเทศในระบอบเผด็จการส่วนมากจึงเปลี่ยนโดยการใช้กำลัง หรือใช้อาวุธโค่นล้มผู้บริหารชุดเดิม ผลที่ได้รับก็คือการนองเลือด ซึ่งโดยวิถีทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยนั้น ไม่นิยมความรุนแรง ชอบแต่จะใช้การประนีประนอมเท่านั้น แต่ระบอบเผด็จการนิยมความรุนแรง และการปะทะกันด้วยกำลัง ฉะนั้นสันติวิธีจึงไม่มีในระบอบเผด็จการ แต่อย่างไรก็ตาม เราต้องไม่ลืมว่า จุดอ่อนของระบอบประชาธิปไตย คือ การขาดคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมือง และประชาชนผู้ออกเสียงลงคะแนนในการเลือกตั้งมีการซื้อสิทธิขายเสียง และการทุจริตคอร์รัปชันกันอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจและผลประโยชน์ ดังนั้นในการเลือกตั้งครั้งใดก็ตาม หากประชาชนและเครือข่ายประชาสังคมยังไม่ตระหนักถึงภัยของการซื้อสิทธิขายเสียง และให้ความร่วมมือกับนักการเมืองกลุ่มที่ขาดคุณธรรมจริยธรรม ในการได้มาซึ่งอำนาจและเข้ามาตักตวงผลประโยชน์ แทนที่จะทำงานเพื่อประชาชน ก็อาจทำให้ระบอบประชาธิปไตยเดินทางไปสู่จุดจบ และอาจทำให้ระบอบเผด็จการหวนกลับมาสู่ประเทศอีกครั้งหนึ่ง อย่างไม่ต้องสงสัย

ลักษณะของผู้นำในระบอบประชาธิปไตย

ก่อนที่จะกล่าวถึงการสร้างผู้นำในระบอบประชาธิปไตย เราจำเป็นต้องทราบบเสียก่อนว่า ผู้นำคืออะไร? และลักษณะของผู้นำที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร ?

(ก) ผู้นำคืออะไร?

โดยทั่วไปแล้วผู้นำหมายถึงบุคคลที่สามารถโน้มน้าวจิตใจของผู้อื่นให้ปฏิบัติงานของหมู่คณะจนลุล่วงตามแผนงาน หรือเป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ในสังคมหรือกลุ่มบุคคลที่รวมกันเป็นหมู่คณะทุกแห่งจำเป็นต้องมีบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เป็นผู้นำที่สามารถบังคับบัญชา และนำผู้ที่อยู่ในสังคมหรืออยู่ในหมู่นั้นให้ดำเนินงานจนบรรลุผลสำเร็จ สังคมขาดผู้นำ สังคมนั้นย่อมยุ่งเหยิงระส่ำระสายไม่สามารถดำเนินงานให้ไปสู่จุดหมายปลายทางได้ เพราะขาดศูนย์รวมแห่งจิตใจ ขาดผู้ชี้แนะแนวทาง และผู้ประสานงานให้ทุกฝ่ายรวมกันเป็นกลุ่มก้อน อย่างไรก็ตาม แม้สังคมนั้นจะมีผู้นำคอยบังคับบัญชาและชี้แนวทางให้ หากผู้นำนั้นเป็นคนเลว ไร้คุณธรรม ก็ย่อมจะพาสังคมหรือหมู่คณะให้ล่มจมได้เช่นกัน ดังนั้นการวิเคราะห์ลักษณะของผู้นำ จึงต้องพุ่งเล็งถึงผู้นำที่ดี มีคุณธรรมเป็นประการสำคัญที่สุด

(ข) ผู้นำที่ดีมีลักษณะอย่างไร?

“ความเป็นผู้นำมีมาแต่กำเนิด มิใช่สร้างขึ้นมา” (Leaders are born not made) นี้คือ สมมุติฐานธรรมดาค่าที่สุดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำซึ่งเป็นที่รู้จักกันอยู่โดยทั่วไป ผู้ที่สนับสนุนข้อสมมุติฐานนี้ กล่าวอ้างว่ามีคุณสมบัติบางอย่างที่ติดตัวมาแต่กำเนิด เช่น ความคิดริเริ่มความกล้าหาญ ความเฉลียวฉลาด และความเป็นผู้มีอารมณ์ขัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เอง ที่กำหนดให้คนเป็นผู้นำ จริงอยู่แม้พลังจิตจะเป็นคุณสมบัติสำคัญของผู้นำซึ่งสามารถสร้างขึ้นภายหลังได้ รวมทั้งประสบการณ์ทั้งหลายแหล่ที่สั่งสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ก็ได้มาในภายหลังเช่นกัน แต่แบบฉบับอันเป็นเฉพาะของผู้นำ ก็ล้วนมีมาแต่กำเนิดทั้งสิ้น เราลองพิจารณาข้อสมมุติฐานนี้ดูว่าเป็นความจริงดังคำกล่าวอ้างหรือไม่

สำหรับผู้เขียนเอง ไม่เชื่อว่าข้อสมมุติฐานนี้จะถูกต้องทั้งหมด ผู้เขียนเชื่อว่าความเป็นผู้นำไม่จำเป็นต้องมีมาแต่กำเนิด คุณสมบัติของผู้นำเราสามารถสร้างขึ้นภายหลังได้ โดยอาศัยการศึกษาหาความรู้ความรู้อาศัยการฝึกฝนอบรมตนเองอย่างไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก และหาประสบการณ์ให้แก่ตนเองอยู่เสมอ ในที่สุดก็จะสามารถมีปัญญามีความคิดจนอาจชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องให้คนอื่นได้ ดังจะเห็นได้จากผู้นำคนสำคัญของโลกหลายต่อหลายท่าน เช่น ท่านมหาตมาคานธี วีรบุรุษแห่งอินเดีย ท่านอับราฮัม ลินคอล์น ประธานาธิบดีผู้มีชื่อเสียงที่สุดของสหรัฐอเมริกา ตลอดจนท่านเซอร์ วินสตัน เชิร์ชชิล นายกรัฐมนตรีผู้ยิ่งใหญ่ของอังกฤษ ท่านทั้งหลายที่เอ่ยนามมานี้ ตั้งแต่เยาว์วัยไม่มีใครใดสามารถคาดการณ์ได้ว่า ท่านจะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้นำที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งยุคสมัยของตน และหาจะมีผู้ใดคาดคิดมาก่อนไม่ว่า ชื่อของท่านเหล่านี้จะจารึกไว้ในประวัติอันอุโฆษโรจน์รุ่ง

เพราะแต่ละท่านก็มีสติปัญญาและความเฉลียวฉลาดเหมือนเด็กอื่นทั่วๆ ไป หากแต่ต่อมาท่านเหล่านี้ได้ใช้ความเพียรพยายาม และความอดสาหะวิริยะอย่างไม่หยุดยั้ง ฝึกฝนอบรมตนเองอย่างเข้มงวด กวดขันเป็นลำดับไปโดยไม่ย่อท้อต่อความลำบากในที่สุดก็สามารถสร้างตนเองขึ้นมาเป็นผู้นำสามารถกุมหัวใจคน และกุมชะตาชีวิตคนนับล้านได้ บุคคลใดก็ตามแม้จะมีความคิดริเริ่ม มีความเฉลียวฉลาดปราดเปรื่อง มีความกล้าหาญอย่างเต็มเปี่ยม แต่ถ้าขาดการวางแผนชีวิต ขาดการฝึกฝนอบรมตนเอง ขาดการศึกษาหาความรู้ใส่ตนอยู่เสมอ และขาดความมานะบากบั่นแล้วไซ้ บุคคลนั้นย่อมไม่อาจที่จะก้าวไปถึงความเป็นผู้นำได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงเชื่อแน่ว่าความเป็นผู้นำสามารถสร้างขึ้นในภายหลังได้ หากจักต้องมีมาแต่กำเนิดไม่ คุณสมบัติที่ดีซึ่งติดตัวมาแต่กำเนิดนั้น เป็นเพียงเครื่องช่วยให้ประสบความสำเร็จขึ้นเท่านั้น แต่ถ้าใช้ไม่ถูกทางหรือขาดประสบการณ์เสียแล้ว คุณสมบัตินั้นก็ไร้ความหมายโดยสิ้นเชิง

เมื่อประมวลคุณลักษณะที่สำคัญของผู้นำแล้ว เห็นได้ว่าผู้นำที่ดีจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความฉลาดหลักแหลม สามารถวางนโยบายที่ชาญฉลาดให้ผู้อื่นเข้าใจง่าย และปฏิบัติตามได้เป็นผลสำเร็จอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าให้ลุล่วงไปด้วยดี โดยไม่มีข้อผิดพลาดอย่างฉับพลันทันที
2. มีความยุติธรรมและมีเหตุมีผล กล่าวคือ มีใจหนักแน่นและเป็นกลางตัดสินปัญหาใดๆ โดยเที่ยงตรง ไม่เอนเอียงด้วยใจอคติ พิจารณาห้วงวิจัยปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยใจที่เป็นธรรม อย่างมีเหตุผล รอบคอบ ด้วยใจคออันกว้างขวาง
3. มีความเสียสละ สามารถสละประโยชน์ส่วนตัว เพื่อประโยชน์ของสังคมและของคนส่วนใหญ่ได้ อุทิศตนรับใช้หมู่คณะและสังคมโดยไม่ย่อท้อต่อความลำบาก ยอมสละได้แม้ชีวิตของตนเอง
4. มีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว กล้าตัดสินใจทำในสิ่งที่ตนเชื่อว่าถูกต้อง นำหมู่คณะและสังคมฝ่าฟันอันตรายและอุปสรรคทั้งปวงโดยไม่ยอมถอยหนี ยึดมั่นในหลักการและอุดมการณ์ที่ถูกต้องอย่างเด็ดเดี่ยวตราบจนชีวิตจะหาไม่
5. มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่ตั้งามให้แก่สังคมคิดหาวิธีหรือแนวทางที่สามารถทำให้สังคมเจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ โดยไม่อยู่นิ่งเฉย คัดแปลงสิ่งที่ดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นและพยายามหาทางขจัดข้อผิดพลาดให้หมดสิ้นไป
6. มีความมานะบากบั่น ปฏิบัติงานทั้งหลายด้วยความอดทนและพากเพียรโดยไม่ปริปากบ่น หมั่นฝึกฝนอบรมตนเองอยู่เสมอเพื่อให้มีความรู้ และมีประสบการณ์ยิ่งๆ ขึ้นไป ยอมทำงาน

ได้ทุกอย่าง ทุกประเภท เข้าทำนอง “หนักก็เอา เบาก็สู้” โดยยึดหลักที่ว่า “หากจะก้าวขึ้นสู่ที่สูง ต้องไต่จากบันไดขั้นแรกก่อน”

7. มีความสนใจและใส่ใจในการศึกษา รับฟังความคิดของคนอื่น ค้นคว้าวิชาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ คิดหาแนวทางแปลกๆ ใหม่ ถามผู้ที่รู้ดีกว่าเพื่อให้ปัญหาแตกฉาน และได้ความรู้ที่ถูกต้อง รวมทั้งหมั่นจดบันทึกและขีดเขียนอยู่เสมอ เพื่อให้ความรู้เจริญงอกงาม

8. มีความซื่อตรงทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนเองด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เต็มความสามารถและสติปัญญาของตน นอกจากนี้จะต้องรักษาดินให้เป็นที่ยึดถือแก่บุคคลทั่วไป โดยรักษาวาจาสัตย์ ไม่กลับกลอก หันเหียนเปลี่ยนแปลงคำพูดไป เพื่อความสะดวกเฉพาะครั้งหนึ่ง คราวหนึ่ง ไม่คิดเอาเปรียบใคร ไม่ยกตนข่มท่าน ไม่หาดีใส่ตัว หาชั่วใส่เขา ผู้ใดมีไมตรีก็ตอบแทนด้วยไมตรีสม่าเสมอ ไม่ใช่ความรักใคร่ไมตรีซึ่งผู้อื่นมีแก่เรานั้นไปเป็นเครื่องประหัตประหารเขาเองหรือใครๆ ทั้งสิ้น ความประพฤติซื่อตรงต่อคนทั่วไปนี้ ปราชญ์ย่อมยกย่องว่า “เป็นลักษณะแห่งผู้เป็นใหญ่แท้จริง”

9. มีมนุษยสัมพันธ์ สามารถเข้ากับผู้อื่นได้ รู้จักติดต่อประสานงานกับผู้อื่น มีกิริยาวาจาสภาพอ่อนโยน ไม่กักขะรุนแรง เอาใจเขามาใส่ใจเรา เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยเมตตาธรรมและขันติธรรม ผู้ใดดีก็ปูนบำเหน็จรางวัล ผู้ใดผิดก็ว่าไปตามผิด การมีมนุษยสัมพันธ์มิใช่หมายความว่า จะต้องยอมผ่อนผันให้ผู้อื่นได้บังคับบัญชาจะทำอะไรก็ได้ จนเสียระเบียบแบบแผนของหมู่คณะ หากแต่เป็นการวางตนให้พอเหมาะพอควร มิใช่เคร่งครัดจนเกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เหมือนเถรตรง ไม่ยอมหลีกต้นตาล และมีใจผ่อนผันหรือยอมให้ผู้อื่นอยู่เรื่อยไป ซึ่งในที่สุดก็มีแต่จะถูกหัวเราะเยาะให้เท่านั้นเอง

ประมุขศิลป์หรือศิลปะแห่งความเป็นผู้นำ

ศิลปะ หมายถึง การแสดงออกมาให้ปรากฏขึ้นได้อย่างงดงามน่าพิงชม ดังนั้นประมุขศิลป์หรือ ศิลปะแห่งความเป็นผู้นำ จึงหมายถึง การที่บุคคลใดก็ตามสามารถที่จะแสดงความเป็นผู้นำของตนให้ปรากฏแก่คนทั้งหลายได้อย่างยิ่งใหญ่ และงดงามน่าชมที่สุด ทั้งสามารถใช้ความเป็นผู้นำของตนโน้มน้าวจิตใจผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้ปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ จนบรรลุผลสำเร็จอย่างน่าชื่นชมยิ่ง ดังจะเห็นได้จากผู้นำซึ่งยิ่งใหญ่ที่สุดหลายต่อหลายท่านที่สร้างสรรค์และปฏิรูปร่างงานของท่านโดยมุ่งจะแสดงความคิดของตนออกมาให้ปรากฏ เปรียบประดุจจิตรกรที่รังสรรค์ภาพเขียนให้ปรากฏแก่สายตาคนเหมือนดังนักดนตรีผู้สามารถเรียบเรียงหรือเล่นดนตรีได้ไพเราะจับใจ และดุจนักประพันธ์ผู้บรรยายความคิดและความรู้สึกให้ปรากฏบนหน้ากระดาษ

บุคคลใดก็ตาม แม้จะมีคุณลักษณะแห่งความเป็นผู้นำครบถ้วนตามที่กล่าวมาแล้วทั้ง 9 ข้อ หากขาดศิลปะแห่งความเป็นผู้นำเสียแล้วก็เรียกได้ว่าเป็นผู้นำที่ประสบความล้มเหลว หรือไม่อาจที่จะคงความเป็นผู้นำต่อไปได้ ศิลปะแห่งความเป็นผู้นำนี้ เป็นเรื่องเฉพาะตน ไม่สามารถจะสอนกันได้ แต่ก็อาจที่จะแนะนำให้มีฝึกฝนด้วยตนเองได้ กล่าวคือ เป็นเรื่องของพรสวรรค์ (gift) ประกอบกับประสบการณ์ (experience) และทักษะ (skill) นั้นเอง

ประมุขศิลป์หรือศิลปะแห่งความเป็นผู้นำ ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ :

1. ความสามารถในการจูงใจคน ขึ้นอยู่กับ :

- ก. มีบุคลิกดี เป็นที่ประทับใจคนทั่วไป และ
- ข. มีลีลาการพูดโน้มน้าวจิตใจคนให้คล้อยตามได้

2. มีสมาธิจิตสูง กล่าวคือ :

- ก. มีกระแสดิจตแรงกล้า สามารถควบคุมคนเป็นจำนวนมากให้อยู่ในระเบียบวินัยได้ และ
- ข. มีความจดจำแม่นยำเหนือกว่าคนทั่วไป

1. ความสามารถในการจูงใจคน

ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความสามารถที่จะจูงใจคนทั่วไปให้คล้อยตามได้ และปฏิบัติตามด้วยความเต็มอกเต็มใจ โดยไม่หลีกเลี่ยงขัดขืน ผู้นำคนใดก็ตามที่ขาดศิลปะข้อนี้ก็ไม่สามารถที่จะทำให้แผนงานซึ่งตนได้วางไว้ บรรลุผลสมดังความตั้งใจ ความสามารถในการจูงใจคนขึ้นอยู่กับว่ามีบุคลิกดีและสามารถพูดโน้มน้าวจิตใจคนได้

ก. การมีบุคลิกดี บุคลิกดีมิได้หมายความว่า มีหน้าตาสวยงาม แต่หมายถึงการวางท่าทางที่เหมาะสม แต่งกายถูกกาลเทศะ เรียบร้อย สะอาดหมดจด แจ่มใส ไม่ขุ่นมัว ผู้นำที่ยิ่งใหญ่บางคน เช่น นโปเลียน โบนาปาร์ต เป็นคนซีโรค อ่อนแอ และร่างกายบอบบางมาแต่เล็ก เรียกได้ว่าเป็นอัจฉริยะที่ไม่สมประกอบ กล่าวคือมีร่างกายไม่สมดุลโดยธรรมชาติ แต่ได้หาความสมดุลจากธรรมชาติเหล่านี้ด้วย การสร้างปมเด่น (superiority complex) เพื่อให้จิตใจเข้าสู่สมดุล นโปเลียนจะวางท่าทางสง่าผ่าเผย ทรงอำนาจ นำเกรงขาม ลบล้างปมด้อยทางร่างกายของตนจนหมดสิ้น อย่างไรก็ตาม การสร้างปมเด่นลบล้างปมด้อยของนโปเลียน ทำให้นโปเลียนเป็นผู้นำประเภทก้าวร้าว ทำลายผู้อื่น ก่อให้เกิดสงครามล้างชีวิตผู้คนเป็นจำนวนมาก จึงจัดเป็นผู้นำที่ไม่ดี เราหันมาดูชีวิตของผู้นำผู้ยิ่งใหญ่อีกท่านหนึ่งบ้าง ท่านผู้นี้ก็มีใบหน้าที่มีหน้าตาดี หรือมีเสน่ห์ต้องใจคนก็หาไม่ ท่านคือ มหาตมะ คานธี วีรบุรุษแห่งอินเดีย ผู้เห็นทุกข์คนอื่นเสมอตนหรือยิ่งกว่าตน ร่างกายเล็กแต่บอบบาง

ของท่าน มิใช่เป็นอุปสรรคในการต่อสู้ชีวิต และต่อสู้กับเจ้าโลก อย่างประเทศอังกฤษสมัยล่าอาณานิคม บุคลิกอันประทับใจผู้คนที่ความอ่อนน้อมถ่อมตน สุภาพอ่อนโยน และให้เกียรติผู้อื่นเสมอ ท่านทำตนเรียบง่าย ๆ แต่งกายด้วยผ้าซึ่งทอขึ้นด้วยมือของตนเอง การต่อสู้แบบบอชิงสา หรือประท้วงแบบสงบเงียบของท่านทำให้จักรวรรดิอังกฤษต้องสั่นสะเทือนและต้องปลดปล่อยอินเดียให้เป็นอิสระในที่สุด นี่คือนำที่ทรงคุณธรรมและความดีอย่างไม่มีผู้ใดเปรียบได้ ซึ่งแม้แต่ศัตรูก็ยังยอมก้มศีรษะให้ด้วยความยกย่องนับถือ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ได้กล่าวถึงท่านไว้ว่า “อาจเป็นไปได้ที่ในยุคต่อไป จะไม่มีใครอยากเชื่อว่า บุคคลเช่นนี้ก็เคยมีชีวิตชีวาเดินเหินอยู่บนโลกใบนี้”

ข. สามารถพูดโน้มน้าวจิตใจคนให้คล้อยตามได้ ผู้นำที่ยิ่งใหญ่ทั้งหลายล้วนมีคุณสมบัติที่ตรงกันประการหนึ่ง คือ มีวาทศิลป์ดีสามารถพูดโน้มน้าวจิตใจคนให้คล้อยตามได้ โดยรู้จักใช้คำพูดที่เฉียบแหลมคมคายมีน้ำหนักและมีเหตุผลน่าเชื่อถือความเฉียบแหลมคมคายทางคำพูดนี้นับเป็นศิลปะโดยแท้ และเป็นสิ่งที่น่าเรียนน่าศึกษาอย่างยิ่ง คนบางคนได้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ลึกซึ้ง แต่ขาดความเฉียบแหลมคมคาย จึงไม่สามารถจะแสดงวิชาความรู้ที่นั่นออกมาให้ได้ประโยชน์อย่างที่เราควรจะได้ ทางที่จะปลูกความเฉียบแหลมคมคายนั้นท่านผู้ทรงคุณวุฒิยังท่านหนึ่งได้กล่าวว่า “ไม่มีทางอื่น นอกจากจะเลียนตัวอย่างของความเฉียบแหลมคมคายจากคนที่เก่งๆ จากเรื่องราวที่ดีๆ การเรียนรู้ไว้มากๆ นั้น อาจจะช่วยให้เราคิดประดิษฐ์ความเฉียบแหลมของเราขึ้นเองได้”

โปรดศึกษาคำพูดที่เฉียบแหลมคมคาย ประกอบด้วยลีลาอันงดงามแห่งภาษาที่ใช้ความถูกต้องและความแจ่มชัดของเหตุผลที่ยกขึ้นอ้างอิงได้จากวาทะของผู้นำที่ยิ่งใหญ่ในอดีตหลายต่อหลายท่าน เช่น สุนทรพจน์ของท่านอับราฮัม ลินคอล์น ที่เกีตติสเบิร์ก ซึ่งถือว่าเป็นวาทะอันแจ่มจรัสในวงอักษรศาสตร์ และเป็นสมบัติของโลกตราบเท่าทุกวันนี้ ดังมีข้อความตอนหนึ่งว่า :

“...ผู้ตายอย่างสมเกียรติเหล่านี้จะปลูกให้เรา

ทวีความเลื่อมใสศรัทธาในจุดประสงค์

ซึ่งเขาเหล่านี้ได้เลื่อมใสศรัทธาอย่างไม่เสียดายชีวิต

เรามาที่นี่ด้วยความคิดอันแน่วแน่ว่าผู้ตายเหล่านี้

จะไม่ตายโดยเปล่าประโยชน์

ชาติของเรานี้,

ในความคุ้มครองของพระเจ้า,

จะให้กำเนิดใหม่ซึ่งอิสรภาพ-

และ

รัฐบาลของประชาชน,

โดยประชาชน,

เพื่อประชาชน,

จะไม่อันตรายหายไประลอกโลกนี้.”

วาทะของท่านเซอร์วินสตัน เชอร์ชิล ที่กล่าวปลุกใจชาวอังกฤษ ครั้งต่อสู้กับเยอรมันเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็นับได้ว่าเป็นวาทะอันยิ่งใหญ่ปลุกเร้าวิญญาณนักรบของชาวอังกฤษให้โลดแล่น และ ยอมฝ่าฝืนอุปสรรคทั้งมวล ทราบจนสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างผู้ชนะ ท่านกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า :

“เราจะไม่ยอมระย่นย่อทอดถอย หรือยอมแพ้ให้แก่ใคร เราจะต่อสู้ต่อไปจนถึงที่สุด เราจะต่อสู้ต่อไปในฝรั่งเศส เราจะสู้กับศัตรูทั้งในทะเลและมหาสมุทร เราจะสู้ด้วยความมั่นอกมั่นใจ และด้วยกำลังอันเพิ่มพูนขึ้นไปไม่หยุดยั้งทางอากาศ เราจะปกป้องกันเกาะของเราเอาไว้ ไม่ว่ามันจะมีราคาแพงวดสูงส่งสักเพียงใด เราจะสู้ไม่ย่อท้อทั้งในสนามและในถนน เราจะสู้ทั้งบนที่ราบและบนภูเขา เราจะไม่วันยอมแพ้...”

2. มีสมาธิจิตสูง

สมาธิจิต หมายถึง การมีดวงจิตอันแน่วแน่ในสิ่งที่ตนกำลังคิดและกำลังทำ ในขณะที่ทำสิ่งหนึ่ง ก็สามารถห้ามใจไม่ให้วอกแวกกระสีกถึงสิ่งอื่นได้ คิดอยู่สิ่งเดียว เห็นอยู่อย่างเดียว ตั้งใจอยู่อย่างเดียว จนกว่าจะเสร็จสิ้นธุระกับสิ่งนั้น

สมาธิเป็นบ่อเกิดอย่างสำคัญของกำลังความคิด และกำลังปัญญา ท่านผู้ทรงคุณวุฒิยิ่งท่านหนึ่งกล่าวว่า “อันที่จริงความฉลาดหรือปัญญาของมนุษย์นั้น มีอยู่มากกว่าที่แสดงตัวออกโดยปกติ หมายความว่าถ้าตามปกติเราคิดว่าเรามีสติปัญญาเพียงเท่านี้ ถ้าเราทำใจให้เป็นสมาธิ เราจะมีปัญญา มีความฉลาดเพิ่มขึ้น ท่านอาจถามว่า ปัญญาและความฉลาดอันนี้มาจากไหน ทางจิตวิทยาจะตอบว่าปัญญาหรือความฉลาดของคนนั้น มีอยู่มากกว่าที่เราเห็น เราเข้าใจ แต่ปัญญาหรือความฉลาดนั้น จะแสดงตัวออกมาในเมื่อดวงใจเป็นสมาธิเหมือนน้ำที่ใสสะอาด ย่อมจะช่วยให้ภาพของสิ่งที่มีอยู่ในใต้น้ำนั้นเด่นขึ้นมา”

สมาธิไม่ใช่ของสูงเกินวิสัยมนุษย์ธรรมดา หากเป็นของที่มนุษย์เราสามารถฝึกฝนได้ ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงตรัสสรรเสริญ ผู้ที่ฝึกดวงจิตให้เป็นสมาธิ เพื่อให้เกิดปัญญาว่า “จิตที่ฝึกดีแล้วย่อมนำสุขมาให้” เพราะการมีสมาธิ ทำให้สติคอยกำกับตัวมิให้พลั้งเผลอ กระทำสิ่งที่ผิดพลาด ทำให้ปัญญาเฉียบแหลม คาดการณ์ล่วงหน้าได้แม่นยำ ตัดสินใจได้ถูกต้องและฉับไว มีความจดจำดี การสร้างสมาธิเป็นการกระทำที่ฝืนใจ แต่เมื่อปฏิบัติมานานๆ เข้าก็เกิดความเคยชิน และเป็น

ประโยชน์แก่ตนเองในบั้นปลาย เราจะเห็นความดีของสมาธิเป็นอันมาก เนื่องจากเมื่อหัวใจเป็นสมาธิแล้ว ดวงจิตย่อมเป็นสุขอันเกิดจากความปิติและความสงบ อันเป็นความสุขสูงสุดในทางพุทธศาสนา

สำหรับผู้นำนั้นถ้าได้ฝึกสมาธิเป็นอย่างดีจนมีสมาธิจิตสูงแล้ว จะทำให้มีกระแสน้ำใจแรงกล้า สามารถควบคุมเป็นจำนวนมากให้อยู่ในระเบียบวินัยได้ เพราะคนที่มีสมาธิย่อมมีความมองอาจ กล้าหาญและเด็ดเดี่ยว ทำให้ผู้อื่นเคารพยำเกรง นอกจากนี้การมีสมาธิจิตสูงยังสามารถทำให้เราจดจำ สิ่งต่างๆ ได้อย่างแม่นยำโดยเฉพาะการจำชื่อบุคคลกล่าวกันว่า ผู้ที่สร้างอำนาจที่ยิ่งใหญ่ให้แก่ตนเองได้ เช่น มุสโสลินี สามารถจำหน้าตาชื่อเสียงและประวัติส่วนตัวของคนได้เป็นจำนวนล้าน ความจำเช่นนี้ ช่วยทำให้เกิดความนิยมชมชอบในหมู่ประชาชน จึงนับได้ว่าเป็นอุปกณ์อันเป็นประเสริฐของผู้นำทั้งหลาย

วิธีการปลูกสร้างสมาธิตามตำราจิตวิทยานั้น ท่านว่าที่สำคัญมีอยู่ 9 ประการ คือ:

1. ปลูกความตั้งใจ
2. หัดคิดในวงแคบ
3. หัดยึดประเด็น
4. บังคับดวงจิตให้มีวินัย
5. ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม
6. รู้วิธีผ่อนคลาย
7. ฝึกความจริงใจ
8. หัดคิดในทางสร้างสรรค์
9. หัดใช้ถ้อยคำให้ตรงความหมาย

สำหรับวิธีปลูกสมาธิในพระพุทธศาสนานั้น มีตั้งแต่ขั้นต่ำไปจนถึงขั้นสูง ในขั้นต่ำเป็นการทำใจให้สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวกัน ต้องการรู้สิ่งไหนก็ตั้งมั่นในสิ่งนั้น อาจใช้วิธีกำหนดลมหายใจเข้าออก หรือภาวนาคำใดคำหนึ่งชั่วระยะเวลาหนึ่งโดยไม่ให้จิตใจออกแวกไปที่อื่น เช่น ภาวนาคำว่า “พุทโธ” หรือ “สัมมาอรหัง” เป็นต้น เรียกว่า เป็นการทำสมาธิกรรมฐาน ถ้าขึ้นไปถึงขั้นสูง ก็เป็นขั้นรู้แจ้งในสภาวะธรรมทั้งหลายด้วยความเป็นจริงว่า ทุกสิ่งในโลกนี้เป็นทุกข์ ไม่เที่ยง และไม่มีตัวตน เราเรียกว่า ทำวิปัสสนากรรมฐาน ได้แก่ การภาวนา ยุบหนอ พองหนอ ตามแบบของสำนักวิปัสสนากรรมฐาน วัดมหาธาตุ เป็นต้น การที่เราจะฝึกสมาธินี้มีใช้ของยาก หากมีความตั้งใจจริงแล้วย่อมทำได้เสมอ ขณะนี้สำนักวิปัสสนามีหลายแห่ง ที่พร้อมจะฝึกอบรมให้กุลบุตร กุลธิดา เกิดสมาธิและปัญญาได้ตลอดเวลา หรือผู้ใดสนใจจะทำสมาธิและสร้างปัญญาให้เกิดขึ้นด้วยตัวเอง ก็หาซื้อข้อขัดข้องแต่ประการใดไม่ การสร้างสมาธิให้เกิดขึ้น จะช่วยพัฒนาทั้งตนเองและประเทศชาติ ก่อให้เกิดสันติสุขและความร่มเย็น นอกจากนี้ยังนำมาซึ่งกำลังความคิดและกำลังปัญญาอันแจ่มใส และทรงอำนาจที่สุดอีกด้วย

บทสรุป

การสร้างคนให้เป็นผู้นำเป็นเรื่องสำคัญที่สุด สำหรับ รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตย แต่เหนือยิ่งไปกว่านั้นเรามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้ผู้นำซึ่งมีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ และมีคุณธรรม เพราะระบอบประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองแห่งคุณธรรม หากได้ผู้นำที่เลว หรือไร้ประสิทธิภาพแล้ว ย่อมพาระบอบประชาธิปไตยพินาศไปหมดสิ้น เหมือนดังที่เวียดนามใต้และ กัมพูชาประสบมาแล้วในอดีต ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงควรวางโครงการให้แน่นอนเพื่อสร้างผู้นำที่ดีงาม และจัดวางหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้อง รวมทั้งจัดผู้อบรมและผู้ฝึกสอนที่ดี มีคุณธรรม ละเข้าใจ โครงการอย่างแจ่มชัดด้วย เพราะการปั้นรูปที่สวยงาม ก็ขึ้นอยู่กับแม่พิมพ์ที่ดีเป็นสำคัญ หากรัฐบาล สามารถจัดทำโครงการและฝึกอบรมให้เป็นผู้นำได้ดังกล่าวมานี้ ก็เชื่อว่า แสงอรุณแห่งระบอบ ประชาธิปไตยที่เราใฝ่หา ก็อยู่ไม่ไกลเกินฝัน และทางที่ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของชาติ ภายใต้ระบอบ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขก็จะราบเรียบ สะดวกสบาย ไม่เต็มไปด้วย ขวากหนาม และความคดเคี้ยวเหมือนดังที่ผ่านมาในอดีตกาล

คนคือทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของชาติ เราจึงมาช่วยกันสร้างคนที่มีคุณภาพ เพื่ออนาคต อันรุ่งโรจน์ไฉติช่วงของชาติ เพื่อให้เขาได้รับผิตชอบสร้างสรรค์ระบอบประชาธิปไตยให้วัฒนาถาวรสืบไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

พงศ์เพ็ญ ศกุนตาทักษ์. สิทธิทั่วไปในการออกเสียงเลือกตั้งและอำนาจของรัฐ. กรุงเทพฯ :
สภาวิจัยแห่งชาติ, 2513.

ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช. ประชุมปาฐกถาและคำอภิปราย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น,
2509.